

BAŞYAZI

Zikir ve Namaz

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR*

Zikir, çok önemli bir kavramdır. Namaz da Allah'ı zikir için kılınır. Allah Teâlâ Musa aleyhisselama şöyle emretmiştir:

إِنِّى أَنَا اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِى وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِى

“Ben; evet ben Allah’ım. Benden başka ilah yoktur. Bana kulluk et ve benim zikrim için namaz kıl.” (Tâhâ 20/14)

Namazda zikir emri bize de verilmiştir:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ...

“Namazı kıldığınızda ayakta, oturarak ve yanlarınız üzerinde iken (rükûda ve secdede) Allah’ı zikredin...” (Nisâ 4/103)

Namaz “Allah’ın zikri için” kılındığına göre “zikir” kavramını iyi bilmek gerekir.

Zikir

Bir şeyi bağlantıları ile birlikte düşünerek öğrenmeye “marifet”¹, o marifeti koruyup kullanıma hazır tutmaya veya dil ile söylemeye de “zikir” denir.²

Namazın “zikir için” olabilmesi, okuduğumuz sure ve duaların anlamını bilmemize bağlıdır. Yoksa, Müslümanın olmazsa olmazı olan bu ibadeti, Allah’ın zikri için yapmış olmayız. “Zikir” için kılınan namaz, bir ibadet olmanın yanında bir Kur’an öğrenimine dönüşür. Her çeşit fuhşu ve kötülüğü ancak o zaman engeller.

* İstanbul Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
Süleymaniye Vakfı Başkanı

¹ Râgıb el-İsfahânî, Müfredât, (Tahkik: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992, عرف mad.

² Müfredât, ذكر mad

Zikrin ilk kaynağı doğadır. İnsan, doğada yaptığı gözlemlerle elde ettiği bilgi parçaları arasında bağlantılar kurar ve zikre ulaşır. İlgili ayetlerden bir kaç şöyledir:

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا. لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَّيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا. وَلَقَدْ صَرَّفْنَا بِهِنَّهْم لِيَذَكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا.

“Rüzgârları, ikramının önünde müjdeci olarak gönderen Allah’tır. Gökten dıpduru su indirir ki, onunla ölü bir beldeyi canlandır-sın. Yarattıklarını; büyük ve küçükbaş hayvanları ve çok sayıda insanı suya kavuştur-sun. O suyu, aralarında halden hale çevirir ki tezekkür etsinler. Ama insanların çoğu, nan-körlükle her şeye direnç gösterir”¹. (Furkân, 25/48- 50)

Âyetteki “tezekkür” tefa’ul (تَفْعُل) bâbındandır. Bu bâb² fiile, tekellüf yani hedefe adım adım ulaşma anlamı yükler. Bu sebeple **tezekkür**’ün anlamlarından biri, zikre adım adım ulaşmaktır. Çünkü doğa olaylarını izleyerek bir bilgiye ulaşmak için zamana ihtiyaç olur.

Doğa, bilginin kaynağıdır. Kur’ân’ın Allah’ın indirdiği kitap olduğu da doğadan elde edilen bilgilerle anlaşılır. O bilgiler Kur’ân ile öylesine uyumludur ki, Allah Kur’ân’a da “zikir” adını vermiştir.

“Sana da bu zikri indirdik ki kendilerine ne indirildiğini bu insanlara bildirsin; belki düşünürler.” (Nahl, 16/44)

Tezekkür, doğadan elde edilen zikirle Kur’an arasında bağlantı kurma anlamına gelir. O bağlantıyı kurmak için duygusallıktan uzak bir şekilde düşünmek gerekir. Bu yüzden Allah’ın Elçileri, insanları tezekküre çağırırlar. İbrahim aleyhisselam şirk içinde olan toplumuna; **“Tezekkür etmez misiniz?”** (En’âm 6/80) derken sizdeki bilgilerle benim sözlerimi karşılaştırıp gerçeği görmez misiniz?” demiş olur.

¹ Bu âyetlerde iltifat sanatı kullanılmıştır. İltifat, üçüncü şahıstan birinci ve ikinci şahsa geçmektir. Türkçe’de böyle bir anlam olmadığı için tercüme, bu sanat yok sayılarak yapılmıştır.

² Arapçada fiil kalıplarına bâb adı verilir.

Allah’ın indirdiği kitaplardaki zikir; kişinin zihnini meşgul eden soruları cevapladığı için Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ

“Bilin ki, kalpler ancak Allah’ın zikri ile yatıştır.” (Ra’d, 13/28)

Tüm ilahi kitaplar insanlara evrensel bilgiler verir. O bilgi, kişide güven duygusu oluşturur ve kişinin ufkunu açar. Bu duygu herkeste olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ...

“Sen sadece bu zikre uyanları uyarabilirsin...” (Yasin, 36/11)

Zikre Uymak

Geleneksel anlayışa göre zikir; tesbih çekmek, kısa ve doğru anlamlı cümleleri, tekrar etmektir. “SübhaneAllah”; “Allah’a boyun eğirim”, “Elhamdülillah”; “her şeyi güzel yapmak Allah’a özgüdür”, “Allahu ekber”; “Allah en yücedir” sözleri, anlamı düşünülerek söylenirse birer zikirdir ama zikrin sadece küçük bir parçasıdır.

“Sen sadece bu zikre uyanları uyarabilirsin” (Yasin 36/11) ayetindeki zikir Kur’ân’dır. Ona uymak için bizden ne istediğini bilmek gerekir. Anlamını kavramadan gece gündüz okumakla ona uyulamayacağı için o okuyuş “zikir” olmaz.

Namazda Zikir

“Namazı kıldığınızda ayakta, oturarak ve yanlarınız üzerinde iken Allah’ı zikredin...” (Nisâ, 4/103) diye emredildiğinden onun her noktasında zikir vardır. Bu ayet, **“Benim zikrim için namaz kıl”** (Tâhâ 20/14) emrinin de açıklamasıdır. Zikri iyi anlamak için şu ayete de bakmak gerekir:

اِثْلُ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“Bu Kitap’tan sana vahyedileni anlayarak

oku ve namazı tam kıl. Namaz her çeşit fuhşu ve kötülüğü engeller. Allah'ın zikri (Kitabı) elbette en büyük zikirdir. Allah, yaptığınız her işi bilir.” (Ankebût, 29/45)

İki türlü zikirden bahsetmiştik; biri doğadan elde edilen zikir, diğeri de Allah'ın kitabıdır. Doğadan elde edilen zikir yanlış olabilir ama Allah'ın kitabında yanlış olmaz. Bu sebeple her zaman Kur'ân esas alınır ve ondaki bilgiler üstün tutulur. Bir de namazda, Kur'ân'da bulunan ve ona uygun olan zikirler okunur.

Allah özellikle şuna dikkat çekmiştir:

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

“Sana o mesânîden yedi tane ve yüce Kur'ân'ı verdik.” (Hicr, 15/87)

“Mesânîden yedi tane”, ifadesi ile kastedilen yedi ayeti olan Fatiha suresidir. Ebû Saîd el-Muallâ, Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem'in şu sözünü nakleder: “Elhamdulillah (Fatiha Suresi) bana verilmiş yedi mesânî ve yüce Kur'ân'dır.¹ Allah onun gibisini ne Tevrat'ta ne İncil'de indirmiştir.”² Bu yüzden Fatiha her rekâta okunur. Sonra diğer âyetlerden de okunarak Kur'ân'daki bütün zikirlerin okunmasının kapısı aralanır.

Rükûda, secde ve son oturuşta okunan zikirler de Kur'ân'dan derlenmiştir.

Bir gün bir kişi Nebi sallallahu aleyhi ve sellem gelmiş ve şöyle demiş:

“Ben Kur'ân'dan bir şey alamıyorum, bana onun yerine geçecek bir şeyler öğret”.

O da ona; “şunu söyle” demiş:

“Subhânellâh v'el-hamdulillâh ve lâ ilâhe illa'llah v'ellahu ekber ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâh”

“Allah'a boyun eğirim, her şeyi güzel yapmak Allah'a özgüdür. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Yeni hal ve güç ancak Allah'ın yardımı ile elde edilir.”

Adam demiş ki;

“Bu, Yüce Allah içindir. Benim için de bir şey yok mu?”

Allah'ın Elçisi bu defa ona; “şunu söyle” demiş:

“Allah'ım, bana ikramda bulun, rızık ver; sağlık ve afiyet ver ve doğruyu göster.”

Adam kalkınca eliyle “işte bu kadar” demiş.

Allah'ın Elçisi de “Bu adam elini hayırla doldurdu”³ demiş.

Namazın “zikir için” olabilmesi, okuduğumuz sure ve duaların anlamını bilmemize bağlıdır. Yoksa, Müslümanın olmazsa olmazı olan bu ibadeti, Allah'ın zikri için yapmış olmayız.

“Zikir” için kılınan namaz, bir ibadet olmanın yanında bir Kur'ân öğrenimine dönüşür. **Her çeşit fuhşu ve kötülüğü** ancak o zaman engeller.

Sonuç

Kıldığımız namaz bütün elçilere emredilmiştir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

“Onlara (elçilere) sadece şu emir verilmiştir: Doğrudan doğruya yalnız Allah'a boyun eğerek ona kul olun, namazı sürekli kılın ve zekâtı verin. İşte sağlam din budur.” (Beyyine, 98/5)

Onlardan her biri kendi kitabıyla namaz kılmıştır. Kitaplar, o toplumların dili ile indirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

“Biz, her elçiyi kendi halkının dili ile gönderdik ki, onlara açık açık anlatsın. Bundan sonra Allah, sapıklığı tercih edeni sapık sayar, hidayeti tercih edeni de yoluna kabul eder. Güçlü olan o, doğru karar veren odur”. (İbrahim, 14/4)

Demek ki, Kur'ân'ın Arapça olması Arap dilinin faziletinden değil, indirildiği ilk muhataplarının Arap olmasından dolayıdır. Şimdi ana dille ibadet edilip edilmeyeceğine siz karar verebilirsiniz. ■

¹ Buhârî, Tefsir, 1; Nesâî, İftitah, 26.

² Tirmizi, Fedâil'ul-Kur'ân, 1.

³ Ebû Davud, Salât 139, (832).